

Madagascar,

viatges

la gran illa de l'Índic

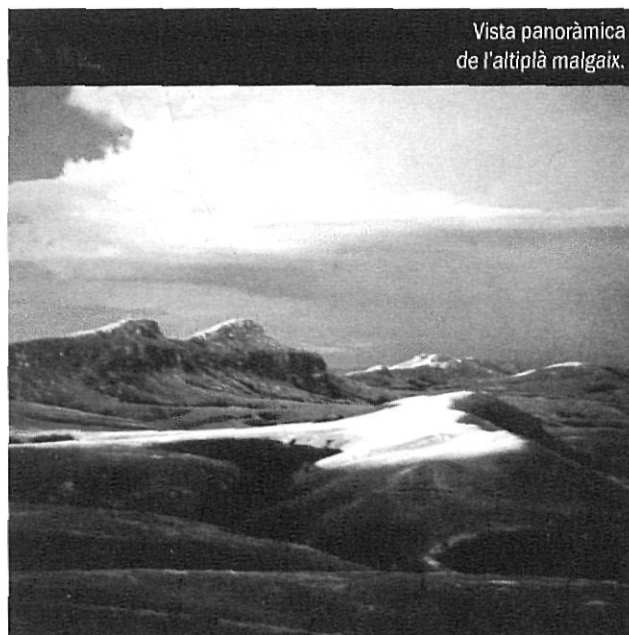
Carles Besalú — Situada al sud-oest de l'oceà Índic i separada del continent africà pel canal de Moçambic, Madagascar està a cavall de dues cultures, l'africana i l'asiàtica, que l'han convertida en un món gairebé a part, amb una personalitat inconfusible. El noranta per cent de la flora i fauna de l'illa no es troba enlloc més del món: aquí s'hi troben les dues terceres parts de tots els camaleons existents, set espècies de baobabs panxuts (al continent africà només n'hi ha una), el noranta per cent de tots els lèmurs del món, espècies úniques de palmeres, etc.

Madagascar, l'illa roja

Anomenada així per l'aspecte argilós de la terra, Madagascar és la quarta illa del món en extensió, darrere de Groenlàndia, Nova Guinea i Borneo. Té una longitud de 1.600 km i una amplada d'uns 500 km. La seva superfície és gairebé com la de la península Ibèrica.

Originàriament, l'illa havia format part de l'immens continent austral de Gondwana, juntament amb les actuals Amèrica del Sud, Àfrica, Antàrtida i Índia. Fa 100 milions d'anys, durant el cretaci, se separà completament del continent africà. Aquest passat ens ajudarà a comprendre algunes de les seves peculiaritats biològiques.

Madagascar és una illa de terres elevades. Tres quartes parts del territori estan per sobre els 500 m i quasi la meitat superen els 1000 m. Formen l'altiplà central, lloc on es concentra gran part de l'activitat

Vista panoràmica de l'altiplà malgaix.

agropecuària i econòmica en general. És un paisatge suaument ondulat, el *tanety*, només trencat sobtadament per roques granítiques o per crelles profundes, els *lavaka*, malauradament cèlebres per l'estudi dels fenòmens naturals. *Lavaka* és un fenomen natural fruit de l'acció de la pluja torrencial sobre la terra desprotegida de vegetació, que dona com a resultat una superfície plena de ferides. D'aquestes nafres brollen esllavissades de terra que colguen irremeiablement els arrossars dels agricultors.

L'enorme illa és en realitat un minicontinent amb una diversitat climàtica sorprenent: del clima tropical humit de la costa est, passant pel clima mediterrani fresc de l'altiplà, fins a la calor sufocant de les terres semidesèrtiques del sud, en resulta un paisatge de manglars a les costes (boscós arran de mar, amb terres fangoses i d'aigua salada), selves a l'interior i zones estepàries.

Una història original

La població de Madagascar és el resultat del mestissatge entre negres africans i pobladors de la família lingüística malaiopolinèsia. Tots ells van originar la població malgaixa. El seu vincle d'unió principal és la llengua, que prové d'una branca molt antiga de les llengües indonèsies. Una de les paraules, potser l'única, de la llengua malgaixa que ha passat a formar part del vocabulari internacional és el mot *rafia*. I ràpidament comprenem el perquè. Hom hi troba una extensa artesania d'aquest producte: barrets, carpetes, màrfegues, cabassos, sandàlies, moneders, estovalles, etc.

Del segle XII al segle XVII un poble islamitzat, els antalots (mercadors suahilis), va difondre l'islam i va establir les primeres factories comercials a la costa occidental de l'illa. A partir del segle XVI diverses tribus es van consolidar i van formar reialmes independents amb una estructura feudal sota l'autoritat nominal d'un rei. Així trobem el

regne de Sakalava a l'oest, els regnes Mahafaly al sud, el regne Merina al centre de l'illa i el regne dels Betsimisarakes a l'est, entre d'altres. D'altra banda, van començar a arribar els primers europeus –portuguesos, holandesos i anglesos– en la seva ruta cap a l'Índia, però no hi establiren cap base. De totes maneres, durant el segle XVIII Madagascar fou una font de compravenda d'esclaus, gràcies a la qual cosa el rei Radama I, amb l'ajut dels britànics, es proclamà rei. Tot i així, França, que disposava d'una base naval a Diégo-Suarez (l'actual Antsirana), va poder imposar el seu protectorat a l'illa, a la qual els britànics havien renunciat el 1890 a canvi del reconeixement pels francesos del protectorat de la Gran Bretanya a Zanzíbar. Així, el 1896 Madagascar es convertí en una colònia francesa després que els ocupants sufoquessin una revolta popular que es va estendre per tota l'illa. La reina Ranavalona III fou destronada i deportada a Alger, on morí l'any 1917.

La independència

La resistència dels malgaixos al règim colonial francès –caracteritzat per una dura explotació de la població i dels recursos de l'illa– es va manifestar en l'alçament nacionalista del 1947, reprimit implacablement per les autoritats colonials. L'any 1960, seguint la tònica de molts països de la veïna Àfrica, Madagascar esdevingué independent. L'any 1974 s'hi implantà un règim socialitzant sota la direcció d'un militar, Didier Ratsiraka, seguint els models de Kim Il-Sung a Corea del Nord i del coronel Gaddafi a Líbia. Després de disset anys de règim autoritari, amb l'aprovació d'una nova constitució l'any 1992 i la celebració d'eleccions lliures el febrer de 1993, Zafy va accedir a la presidència de la III República. Passats quatre anys de molts canvis governamentals i d'una gran inestabilitat política, l'any 1997 tornà a ser reelegit Ratsiraka.

Als carrers d'Antsirabe, el *pousse-pousse* és el protagonista.

El *pousse-pousse* és un simpàtic i pràctic mitjà de locomoció, sobretot quan plou.

Parada de *taxi-brousse* a la plaça del poble. No se surt fins que el cotxe és ple.

Actualment Madagascar té una població de 15,8 milions d'habitants. La capital, Antananarivo, té un milió d'habitants. L'esperança de vida és de 52 anys. És un dels deu països més pobres del món. No té serveis bàsics de salut pública com ara clavegueram, abastament d'aigua potable, llum, gas... El sistema sanitari és totalment privat, fora d'algunes campanyes de vacunació i algunes atencions a les dones embarassades. Pel que fa al sistema educatiu públic, és del tot insuficient i està tan mal remunerat que els mestres deixen d'assistir a classe per anar a fer altres feines puntuals i així poder sobreviure. L'ensenyament és obligatori dels 6 als 13 anys, però els carrers estan plens de mainada a tota hora.

Els lèmurs, un dels principals reclams turístics

Són primats, com els micos o l'home, però pertanyen al grup dels prosímis i no al dels antropoides. S'assemblen als micos amb cua, però tenen cara de gos i un musell allargat. A Madagascar en trobem 28 espècies, que representen el 90% de la població mundial de lèmurs. La resta es troba a les illes Comores i a les terres del sud-est asiàtic (Borneo, Sumatra i Filipines). Hi ha dues teories sobre aquest fet: la primera afirma que la població de lèmurs es va poder estendre sense problemes a Madagascar gràcies a la manca de grans depredadors carnívors. La segona, de caire més antropològic, fonamenta la desaparició de l'espècie a la resta del món en les supersticions humanes sobre aquests animals, els quals foren perseguits i eliminats de manera indiscriminada.

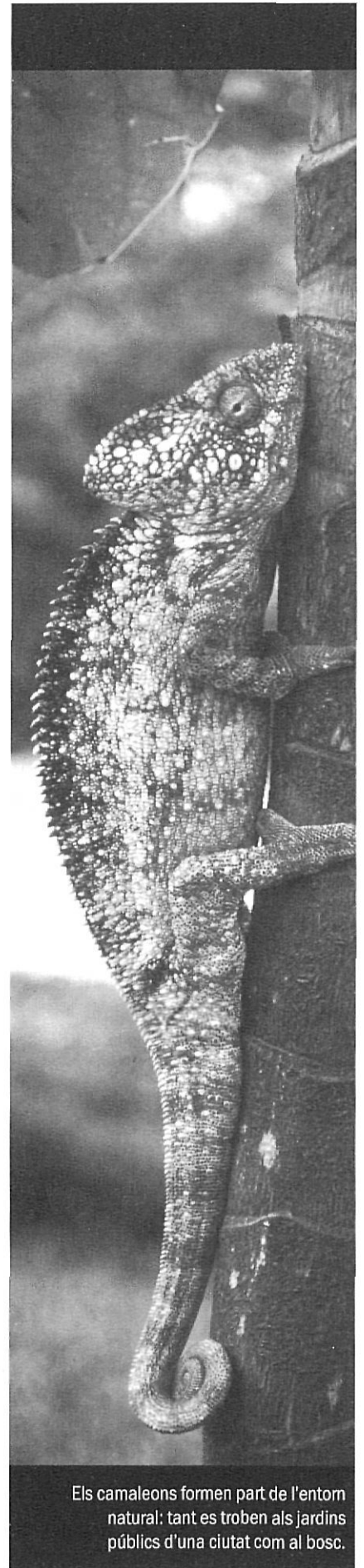
Una manera senzilla de classificar els lèmurs és tenint en compte els seus hàbits: aleshores parlem de lèmurs diürns i lèmurs nocturns. Els diürns viuen en famílies i tenen una mida variable d'entre 30 i 70 cm d'alçada. En un mateix territori poden conviure diverses famílies de lèmurs, però no de la mateixa espè-

cie, ja que cadascuna s'alimenta de fruits diferents i per tant així és més difícil que s'esgotin les fonts. Uns mengen bambú, altres fulles de palissandre, altres arrels, etc. Els més coneguts són l'indri-indri, el sifaka, el lèmur roig i el maqui. Els nocturns són molt més petits i gran part del temps estan sols. Un dels més peculiars és el microcebus.

Hi ha, però, un altre lèmur molt curiós, l'ai-ai, anomenat de manera informal «l'extraterrestre» pel seu aspecte, una barreja de gat negre d'una bruixa malvada amb una núca d'ET. La seva principal característica és que té el tercer dit de la mà més prominent que la resta. Això és perquè el fa servir per furgar en els forats i poder caçar escarabats, cucs, corcs, larves, etc. L'ai-ai és conegut gràcies a Gerald Durrell, que portà a terme una expedició a Madagascar per evitar-ne l'extinció. Sembla ser que és un animal sobre el qual recauen alguns tabús, com ara que és premonitori de la mort i per tant, cal matar-lo. També, i a causa de l'enorme desforestació de l'illa, l'ai-ai va haver d'apropar-se a les plantacions de cocoters, de clau, de canya de sucre per sobreviure, i això encara va aguditzar més la seva persecució. Actualment, gràcies una vegada més a Gerald Durrell, torna a haver-hi alguns nuclis importants d'aquesta espècie tan original, sobretot a Nosy Mangabe.

La salut de Madagascar perilla

Un informe del Banc Mundial l'any 1986 esmentava Madagascar com «potser el lloc més erosionat del món». Russel Mittermeier, del Fons Mundial per a la Vida Salvatge (World Wide Fund for Nature), considera l'illa com l'objectiu de més alta prioritat de conservació en el món. La FAO, l'organització de les Nacions Unides per a l'alimentació i l'agricultura, calcula que anualment s'hi talen 150.000 hectàrees de bosc. Actualment només queda un 10% de bosc intacte. És molt urgent, doncs, aturar la tala indiscriminada. El perquè d'aquesta

Els camaleons formen part de l'entorn natural: tant es troben als jardins públics d'una ciutat com al bosc.

Una femella maqui amb el fill agafat a la panxa. Són molt vistoses per la cueta ratllada blanca i negra.

La piragua és un mitjà habitual de transport. És convenient protegir-se del sol amb un barret o un paraigua.

situació és molt complex. Per una part la població va augmentant de manera espectacular, i això representa una creixent demanda de terres de conreu i de pastura. Però no podem pensar que la pressió de la població és la causa fonamental de la desforestació. Això seria donar la culpa a les víctimes, en comptes de cercar els vertaders culpables. La globalització del planeta, que beneficia els països rics i castiga els del Tercer Món, és un dels agents bàsics de la destrucció: Madagascar té un gran deute extern. No importa quants diners dels països rics es destinin a la conservació dels boscos de Madagascar; aquests seguiran extingint-se si no desapareixen les causes subjacents de la seva explotació. Cal trobar una solució al problema paralizant el deute extern.

Sainte Marie, una illa paradisiàca

És una petita illa situada al nord de la costa oriental que, tot i que té petits nuclis turístics, conserva la seva autenticitat gràcies a la seva gent, que és encisadora. Només fa cinc anys que hi van arribar els primers cotxes, els quals circulen per l'única carretera sense asfaltar que l'envolta. Sainte Marie es pot recórrer a peu (cal portar barret i provisió d'aigua), en bicicleta i en moto. Us recomano que llogueu un dels petits bungalows que hi ha arran de mar, i sentiu la tranquil·litat i calma que domina aquests paratges.

Un dels principals atractius d'aquesta illa és contemplar el naixement de balenes a les aigües del canal de Sainte Marie, entre els mesos de juliol i setembre. Diuen que és un espectacle insòlit. També s'hi practica molt l'*esnorkling*, és a dir, nedar amb ulleres d'anar a sota aigua i tub i anar observant el fons marí. Això és possible perquè tota la costa de l'illa està protegida per un escull de corall que actua de barrera contra les ones i a la vegada fa que les platges siguin poc profundes, la qual cosa permet veure de manera excel·lent tota la diversitat subaquàtica.

La cuina malgaixa

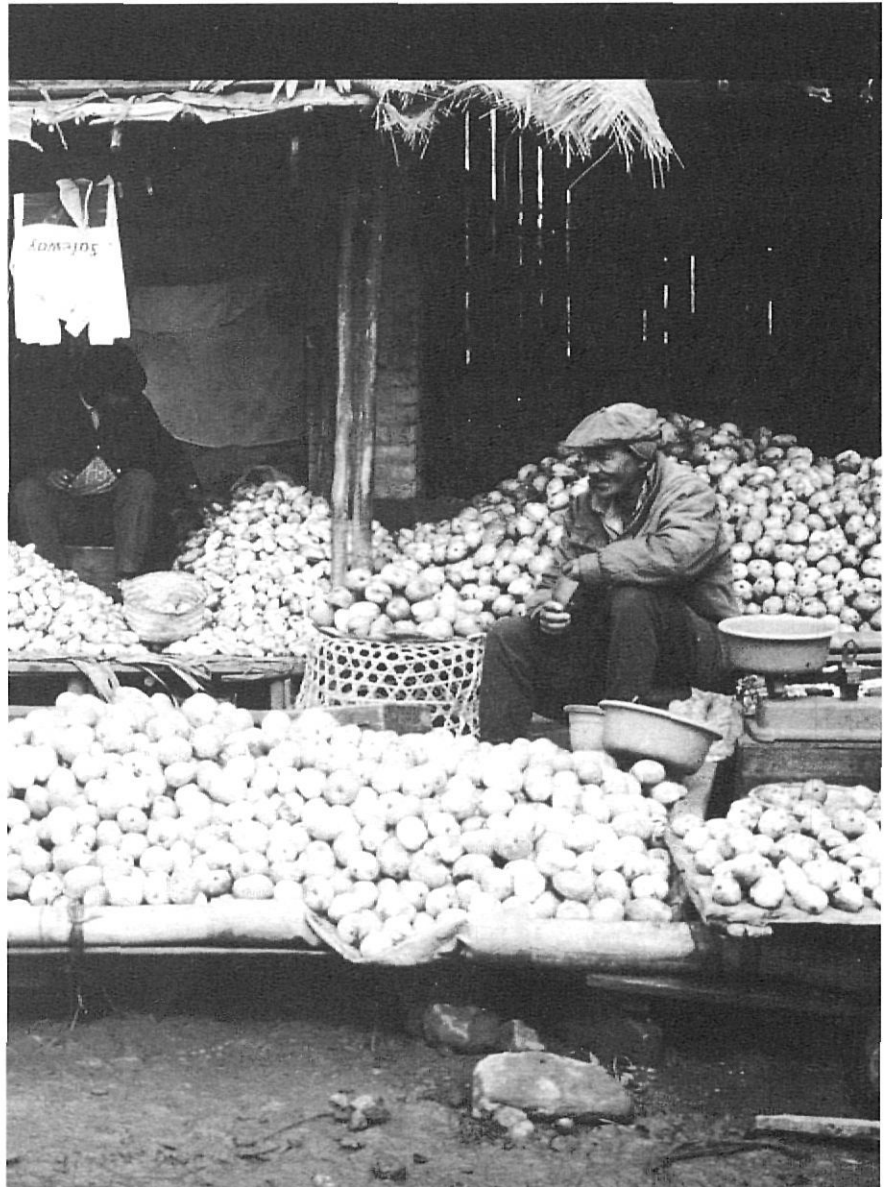
Els malgaixos són els primers consumidors mundials d'arròs. En mengen per esmorzar, dinar i sopar. El fan bullit i l'acompanyen amb pebre verd trinxat (ja us podeu imaginar com pica) o gíngebre (deliciós), i també amb verdures i pollastre. És molt curiós i a la vegada d'un gran sentit comú l'ús que fan de l'aigua d'arròs: és la beguda que acompanya l'àpat. Com que no disposen d'aigua potable i no sempre hi ha una font a prop, l'aigua d'arròs compleix tots els requisits higiènics, a part dels nutritius.

Els mercats són una galeria fascinant per veure els productes de la terra: s'hi poden observar infinitat de colors i formes, dignes de ser exposats a qualsevol museu d'art contemporani. A més, els malgaixos tenen una especial cura a posar els productes en pilons i pilonets desafiant totes les lleis de la gravetat.

La carn més apreciada és la de porc, que, val a dir-ho, és molt bona, ja que l'animal corre lliure al voltant de la casa, la qual cosa li dóna una textura forta i tendra a la vegada. Una altra carn molt saborosa és la de zebú, una mena de vedella però amb gega incorporada. Els malgaixos també són grans consumidors de peix, ja sia fresc a la costa o salat a l'interior, i de mar o de riu. Quant a les fruites, les reines del país són el mango i els atractius litxis. També hi trobem pinya, pocanel, molts plàtans i petits préssecs i prunes. I no oblidem que Madagascar és un gran productor i exportador d'espècies: vainilla, clau, gíngebre, canyella, cacau, nou moscada, pebre verd i pebre negre, entre d'altres.

Viatjar per Madagascar

Primer de tot us caldrà una preparació sanitària: cal que us vacuneu contra la febre groga, el tifus, el tètanus (si és que encara no ho esteu), i fer la quimioprofilaxi anti-palúdica. Madagascar és un país endèmic de malària, i a més, de la

Parada de mangos al mercat.

Típic poble betsileo, a l'altiplà, rodejat d'arrossars.

més greu de totes, la provocada pel *Plasmodium falciparum*. Totes les mesures són poques davant una malaltia la majoria de vegades mortal si no s'instaura un tractament ràpid. A part, us caldrà protegir-vos amb repel·lents i teles mosquiteres per dormir; molts hotels i bungalows ja en tenen. Tota aquesta informació i els medicaments us ho facilitaràn a la unitat de vacunacions internacionals ubicada a l'hospital de Santa Caterina de Girona.

També haureu de demanar el visat al consolat de la República de Madagascar almenys amb quinze dies d'antelació.

Un viatge sempre ha d'anar acompanyat d'una bona guia turística. De Madagascar no n'hi ha gaires al mercat. Les més recomanades són la del Lonely Planet (en anglès) i la Routard (en francès).

Viatjar per Madagascar no és perillós ni difícil, sempre i quan un no arrisqui més del que pot i no tingui pressa. Dels 8.500 km de carreteres principals, només la meitat estan asfaltats. A totes les ciutats i pobles hi ha un *taxi-brousse*, un cotxe furgoneta o familiar, normalment un Peugeot 504 o 505 o un R-12, que va a alguna de les direccions possibles des d'aquell indret. Si no, només resta esperar i sempre trobes una solució o altra. El *taxi-brousse* és un bon mitjà per viatjar perquè hi entres en contacte directe amb la gent. Pots estar-te deu hores convivint amb els altres passatgers durant el viatge: menges amb ells, rius amb ells, fas cops de cap havent dinat amb ells, t'atures a fer les necessitats imperioses amb ells... És com una família, una família extensa, perquè la majoria de vegades érem entre dotze i vint persones; cal aprofitar l'espai i fer rendir el viatge al màxim. Per a grans distàncies, i sobretot si l'estat de carreteres se sap que és dolent, val la pena agafar vols interiors. Hi ha força aeroports nacionals i tres d'internacionals. Un altre mitjà de locomoció que us recomano és la piragua. Ells la utilitzen molt, sobretot en les zones on hi ha els

La desforestació de Madagascar és un problema molt greu. El sistema d'agricultura tradicional, itinerant, n'és una de les causes.

Palau reial del segle XVII, construït amb fusta de palissandre molt treballada amb motius geomètrics.

rius més cabalosos: el Betsiroka (500 km de recorregut), el Mananbolo, el Tsirihibina, el Mangoky, etc. També s'utilitza per mar, però només per anar vorejant la costa.

Un mitjà de transport molt especial és el *pousse-pousse*. En altres indrets del món, com la Xina o el Nepal, se'l coneix amb el nom de *rickshaw*. És una calessa, però en comptes de ser estirada per un cavall la mena un home. Hi ha ciutats com Toamasina i Antsirabe on n'hi ha a centenars, i diria fins i tot que a milers. És un vehicle totalment integrat en la societat: l'usen els nens per anar a col·legi, els adults per anar a la feina, senyores i senyors carregats o no... No es considera de cap de les maneres un treball denigrant, el fet que un home estiri aquell giny només a força de músculs. Fins i tot he arribat a pensar que seria un bon sistema de transport aquí al primer món, on cada vegada hi ha més zones exclusives per a vianants, on molta gent gran té dificultats per desplaçar-se per anar a comprar el pa o anar a visitar un amic, on cada vegada hi ha més contaminació auditiva (el *pousse-pousse* és totalment silenciós) i més pol·lució atmosfèrica. Això sí, només faltaria trobar les persones interessades i, per sobre de tot, un respecte absolut al seu treball.

Un viatge sempre és una experiència personal molt enriquidora. Jo, a Madagascar he après a anar amb el somriure a flor de llavis a tota hora. Qui s'atrevirà a escridassar-te davant de tanta simpatia? Quin mosso d'esquadra gosarà posar-te una multa davant d'un somriure pietós? Llàstima que no tingui una dentadura tan bonica com les seves: potser fins i tot em cauria més d'un petó...

També he après a ser més pacient: saber esperar tranquil·lament el tren a l'estació; donar pas als vianants que volen creuar; esperar serenament en una sala d'espera... Els malgaixos ja ho diuen: el temps no és de ningú.

Carles Besalú

Cases d'un poblet de l'illa de Sainte Marie, construïdes amb fusta i branques de palmera.

La ravinala és una palmera en forma de vano típica de Madagascar. Se la coneix també com l'«arbre del viatger», perquè en el seu interior guarda aigua per als assedegats.